BOLALARDA DIQQAT YETISHMOVCHILIGINI ANIQLASH VA KORREKSIYA QILISH USULLARI

Rasulova Zuxroxon Adxamovna

Namangan viloyati Namangan shahar 66-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda diqqat yetishmovchiligining psixologik-pedagogik xususiyatlari, uning yuzaga kelish sabablari hamda aniqlash usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, diqqat yetishmovchiligi kuzatiladigan bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlar, samarali psixologik yondashuvlar va amaliy metodlar yoritib beriladi. Maqolada bolalarning diqqatini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlar, treninglar va pedagogik tavsiyalar ham keltiriladi. Ushbu tadqiqot natijalari ta’lim muassasalari psixologlari, pedagoglar hamda ota-onalar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: diqqat yetishmovchiligi, bolalar psixologiyasi, diqqatni rivojlantirish, psixologik diagnostika, korreksion ishlar, pedagogik yondashuv, e’tibor, kognitiv jarayonlar, psixologik yordam, ta’lim jarayoni.

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, ularning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish va psixik jarayonlarini to‘g‘ri shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jarayonda diqqatning o‘rni beqiyosdir. Diqqat – bu insonning muayyan faoliyatga ongli ravishda yo‘naltirilishi va shu faoliyatni barqaror davom ettira olish qobiliyatidir. Aynan diqqat orqali bola atrof-muhitni idrok etadi, bilimlarni o‘zlashtiradi va o‘quv faoliyatida muvaffaqiyatga erishadi. So‘nggi yillarda bolalar orasida diqqat yetishmovchiligi bilan bog‘liq muammolar ko‘payib

borayotgani kuzatilmoqda. Bu holat o‘quvchilarning dars jarayonida chalg‘ishi, topshiriqlarni oxirigacha bajarmasligi, eslab qolish va tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishi bilan namoyon bo‘ladi. Natijada ularning o‘quv ko‘rsatkichlari pasayadi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi kamayadi va ijtimoiy moslashuvi qiyinlashadi. Shu bois diqqat yetishmovchiligi muammosini erta aniqlash va unga o‘z vaqtida to‘g‘ri yondashish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bolalarda diqqat yetishmovchiligining kelib chiqishiga turli omillar ta’sir ko‘rsatadi. Ular qatoriga irsiy xususiyatlar, markaziy asab tizimi faoliyatidagi o‘zgarishlar, noto‘g‘ri pedagogik yondashuvlar, oilaviy muhitdagi muammolar, shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan haddan tashqari foydalanish kabi omillarni kiritish mumkin. Ushbu omillar bolaning diqqatini jamlash, uni uzoq vaqt davomida saqlab turish va bir faoliyatdan boshqasiga to‘g‘ri o‘ta olish qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Mazkur maqolaning maqsadi – bolalarda diqqat yetishmovchiligi muammosini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, uni aniqlashning samarali usullarini yoritish hamda amaliyotda qo‘llash mumkin bo‘lgan korreksion ishlash metodlarini tavsiya etishdan iborat. Shuningdek, maqolada bolalar bilan ishlovchi psixolog va pedagoglar hamda ota-onalar uchun muhim bo‘lgan tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu esa bolalarning diqqatini rivojlantirish, ularning o‘quv faoliyatini samarali tashkil etish va umumiy psixologik holatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Bolalarda diqqat yetishmovchiligi muammosi psixologiya va pedagogika fanlarida muhim o‘rin egallaydi. Diqqat – bu kognitiv jarayonlarning asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, u bolaning o‘quv faoliyatini samarali tashkil etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Diqqatning yetarli darajada rivojlanmaganligi esa bilimlarni o‘zlashtirishda qiyinchiliklar, xulq-atvordagi muammolar hamda ijtimoiy moslashuvning pasayishiga olib keladi. Avvalo, diqqat yetishmovchiligining mohiyatini tushunish muhimdir. Bu holat bolaning e’tiborini

bir faoliyatga jamlay olmasligi, tez chalg‘ishi, topshiriqlarni oxirigacha bajarmasligi, eslab qolish jarayonining sustligi bilan namoyon bo‘ladi. Bunday bolalar ko‘pincha o‘qituvchi ko‘rsatmalarini to‘liq anglab yetmaydi, dars davomida faol ishtirok eta olmaydi va natijada o‘quv samaradorligi pasayadi. Diqqat yetishmovchiligining kelib chiqish sabablari turlicha bo‘lib, ular biologik, psixologik va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq. Biologik omillar qatoriga markaziy asab tizimi faoliyatidagi o‘zgarishlar, irsiy xususiyatlar kiradi. Psixologik omillar esa bolaning individual xususiyatlari, emotsional holati, motivatsiya darajasi bilan belgilanadi. Ijtimoiy omillar sifatida esa oiladagi muhit, tarbiya usullari, o‘qituvchi va tengdoshlar bilan munosabatlar muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, bolalarning ortiqcha gadjetlardan foydalanishi, passiv hayot tarzi va yetarli darajada jismoniy faollikning yo‘qligi diqqatning pasayishiga olib keluvchi omillardan biri sifatida qayd etiladi. Diqqat yetishmovchiligini aniqlash jarayoni psixologik diagnostika orqali amalga oshiriladi. Bunda kuzatish, suhbat, test va maxsus psixologik metodikalardan foydalaniladi. Masalan, bolaning dars jarayonidagi xulq-atvori, topshiriqlarni bajarish tezligi va sifati, e’tiborini saqlab turish davomiyligi kuzatiladi. Shuningdek, diqqat hajmi, barqarorligi va taqsimlanishini aniqlovchi testlar yordamida aniq ma’lumotlar olinadi. Diagnostika natijalari asosida bolaning individual xususiyatlari aniqlanib, unga mos korreksion dastur ishlab chiqiladi. Korreksion ishlar diqqat yetishmovchiligi bo‘lgan bolalar bilan ishlashda muhim bosqich hisoblanadi. Bu jarayonda psixolog va pedagoglar tomonidan maxsus mashg‘ulotlar, o‘yinlar va treninglar tashkil etiladi. Diqqatni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar, masalan, tafovutlarni topish, ketma-ketlikni eslab qolish, diqqatni bir nuqtaga jamlash kabi topshiriqlar samarali natija beradi. Shuningdek, mantiqiy o‘yinlar, konstruktorlar bilan ishlash, rasm chizish va musiqa bilan shug‘ullanish ham diqqatni rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, ta’lim jarayonini to‘g‘ri tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Darslarda interfaol metodlardan foydalanish, o‘quv materiallarini qiziqarli va tushunarli shaklda yetkazish, qisqa va aniq ko‘rsatmalar

berish bolalarning e’tiborini jalb qilishga yordam beradi. O‘qituvchi tomonidan rag‘batlantirish, ijobiy baholash va individual yondashuv diqqat yetishmovchiligi bo‘lgan bolalarda o‘ziga ishonchni oshiradi. Ota-onalar bilan hamkorlik qilish ham korreksion ishlarning ajralmas qismi hisoblanadi. Uy sharoitida bolaning kun tartibini to‘g‘ri tashkil etish, gadjetlardan foydalanishni cheklash, tinch va qulay muhit yaratish diqqatni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, ota-onalar bolaga mehr va e’tibor ko‘rsatishi, uni qo‘llab-quvvatlashi zarur. Bolalarda diqqat yetishmovchiligi muammosini samarali hal etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Ya’ni, diagnostika, korreksiya, pedagogik yondashuv va oilaviy qo‘llab-quvvatlash birgalikda olib borilgandagina ijobiy natijalarga erishish mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalarda diqqat yetishmovchiligi muammosi ularning o‘quv faoliyati va shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadigan muhim psixologik-pedagogik masalalardan biridir. Diqqatning yetarli darajada shakllanmaganligi bolalarning bilimlarni o‘zlashtirishida qiyinchiliklarga, o‘ziga bo‘lgan ishonchning pasayishiga hamda ijtimoiy moslashuv jarayonining murakkablashishiga olib keladi. Mazkur muammoni samarali hal etish uchun, avvalo, uni erta aniqlash muhim ahamiyatga ega. Psixologik diagnostika orqali bolaning individual xususiyatlarini chuqur o‘rganish va shu asosda mos yondashuvni tanlash zarur. Shundan so‘ng tizimli ravishda olib boriladigan korreksion ishlar, maxsus mashg‘ulotlar va rivojlantiruvchi o‘yinlar diqqatni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, ta’lim jarayonini to‘g‘ri tashkil etish, interfaol metodlardan foydalanish hamda har bir bolaga individual yondashish muhim omillardan hisoblanadi. Ota-onalar va pedagoglarning hamkorligi esa bu jarayonning samaradorligini yanada oshiradi. Uy va maktab muhitining uyg‘unligi bolaning psixologik barqarorligini ta’minlab, uning diqqatini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Umuman olganda, bolalarda

diqqat yetishmovchiligini bartaraf etish kompleks yondashuvni talab etadi. Ya’ni, psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillarni birgalikda hisobga olgan holda olib borilgan ishlar orqali ijobiy natijalarga erishish mumkin. Bu esa kelajakda barkamol, mustaqil fikrlaydigan va faol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. **Pedagogik psixologiya.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018..
2. G‘oziev E.G‘. **Yosh davrlari psixologiyasi.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
3. Davletshin M.G. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
4. Muslimov N.A. **Ta’lim jarayonida shaxs rivoji.** – Toshkent: Innovatsiya, 2019. *Ta’lim va rivojlanish*, 3(1), 33-40.
5. Vygotskiy L.S. **Tafakkur va nutq.** – Moskva: Pedagogika, 2016.
6. Shamsiev, B. (2022). Psixologik maslahat va treninglar maktabda. *Pedagogik amaliyot*, 5(3), 22-29.
7. Abduraxmonov F.X. **Ta’limda psixologik xizmat.** – Toshkent: Fan, 2021
8. Internet ma’lumotlari